

tradicionalnim muslimanskim učiteljstvom, potom savremenim muslimanskim revivalistima i modernistima, te orijentalističkim i zapadno-islamološkim autorima. U iscrpnoj bibliografiji susrest ćemo se sa djelima: Ibn Kesira, Zamahšerija, Bejdavija, Baljona, van Essa, Pareta, Goldzihera, Kurtubija, Razija, Hamidullaha, Kermanija, Khorurija, Kutba, McAuliffea, Nöldeke, Abu Zaida, Adamsa, Arkouna, Rippina, Rahmana, Schimmelove, Sujutija, Nebarija, Izutzua, itd.

**Orhan Jašić,
Senad Kusur**

PRIKAZ PRIRUČNIKA ZA NASTAVNICE I NASTAVNIKE ISLAMSKE VJERONAUKO O MIROVNOJ DIMENZIJ ISLAMA

I Uvod

U Sarajevu, 2008. godine izdat je „Priručnik za nastavnice i nastavnike islamske vjeronauke o mirovnoj dimenziji islama“, koji je priredila mr. Amra Pandžo, a namijenjen je vjeroučiteljima/vjeroučiteljicama u osnovnom obrazovanju.

Izdavač priručnika je udruženje za dijalog u porodici i društvu: „Mali koraci“.

Mr. Amra Pandžo je ovim priručnikom pokazala senzibilitet za značaj vjeronauke u obrazovnom sistemu i uloga vjeroučitelja/vjeroučiteljica kao odgajatelja kroz mirovnu dimenziju islama.

Mr. Amra Pandžo je rođena 1970. godine u Sarajevu, gdje je završila Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za Opću književnost i bibliotekarstvo, a magistrirala na Fakultetu političkih nauka na Odsjeku za socijalni rad na temu: „SOCIJALNI RAD I RELIGIJA“. Na Religijskim postdiplomskim studijama Univerziteta u Sarajevu, kao asistent je bila na predmetima: *Religija i nasilje i rješavanje konflikta* i *Religija i socijalna pravda*. Bila je gostujući profesor na Državnom univerzitetu u Arizoni SAD.

Kao direktorica Udruženja za dijalog u porodici i društvu „Mali

koraci“, priredila je ovaj *Priručnik*, koji je distribuiran vjeroučiteljima u sarajevskom, travničkom i bihaćkom muftiluku.

Razlog zbog kojeg želim prikazati ovaj priručnik je to što nemamo često priliku, ili je do sada nismo, zbiljski osmišljeno, ni imali, jer je zadaća priručnika, pored ostalog, da potakne u vjeroučiteljima i vjeroučiteljicama ono najhumanije u pristupu prema djeci, a ovaj priručnik to ima za cilj, upravo zbog specifičnosti vremena i prostora, te specifičnog odabira tekstova i njihovog ustrojstva.

Naime, možemo kazati da je vjeronauka prisutna u sarajevskim osnovnim školama, kao i u Bosni i Hercegovini, od 1991/1992., odnosno od 1993/1994. školske godine, a da se naša Islamska zajednica nije sjetila izdati jedan priručnik koji bi ozbiljnije, a svakako i stručnije i kompetentnije raskrčio vidike vjeroučiteljicama i vjeroučiteljima koji su uključeni u odgojno-obrazovni proces u našoj zemlji.

Drugi razlog zašto namjeravam predstaviti ovaj priručnik jeste, njegova upotrebnost vrijednost. Naime, mnoga filozofska djela visokoumnih ljudi koja sadrže prethodna iskustva prošlih generacija uz osvrt samog autora najčešće se više vrednuju u prikazu, a samo malom broju ljudi su dostupni, što zbog nivoa obrazovanja, što zbog interesa za temu koju obrađuje. Naime, ovaj priručnik će se naći u rukama svih vjeroučitelja i vjeroučiteljica, a preko njih će njegov sadržaj ući u gotovo sve muslimanske domove u Bosni i Hercegovini, a i šire, te je jako važno kako će on pomoći u pristupu odgoju i obrazovanju današnjih muslimana/muslimanki od koji su, nažalost, pojedinci već podavno usvojili stigmatu npr. ugroženosti prava žene u islamu, a što nema nikakve veze sa istinom...

Ovaj priručnik se sastoji od niza kratkih i sažetih poglavlja, a svako je usredsređeno na određenu temu i prevashodno opisuje najvažnije detalje vezane za istu. Svako poglavlje ima pripremu za sat, odnosno vježbe (na kraju priručnika) koje se odnose na gradivo poglavlja, što omogućava da se realizira ono što je izloženo.

1. Prikaz Priručnika za nastavnice i nastavnike islamske vjeronauke o mirovnoj dimenziji islama (tematske cjeline)

Slijedi prikaz tematskih cjelina u priručniku:

- Medinski ustav i Poslanikov odnos prema drugima – prof dr. Rešid Hafizović
- Prava žena u islamu: *Religija i tradicija*, prof. dr. Souad T. Ali
- Socijalni aspekti islama, mr. Amra Pandžo
- Živjeti s drugima i drugačijim, pripremio Valerijan Žujo
- Rezolucija El-Hidaje, pripremio Remzija Pitić
- Bosanska Ahdnama, pripremio prof. dr. Enes Pelidija
- Islam i nasilje, Adnan Hasanbegović i mr. Amra Pandžo
- Pripreme za časove, pripremili: Ana Raffai, Otto Raffai, Hasanbegović, Alisa Ajanović-Hodžić i mr. Amra Pandžo

Prof dr. Rešid Hafizović u članku pod naslovom *Medinski ustav i Poslanikov odnos prema drugima* – govori o kontinuitetu objave od prvog čovjeka Adema, a.s., pa sve do posljednjeg poslanika Muhammeda, a.s., jednim samo njemu svojestvenim jezikom.

U pripremi Priručnika, autor teksta i priređivač, svjesni uzoritosti i paradigmatičnosti života Muhammeda, a.s., nastojali su taj život u najzanimljivijim crtama predočiti vjeroučitelju/vjeroučiteljici, a preko njega i učeniku/učenicima.

„Posljednji glasonoša božanske objave“ je imao zadaću „da na društvenom planu ostvari paradigmatične uloge učitelja, glave porodice, trgovca, državnika...“, ističe prof. Hafizović.

Svaki vjeroučitelj, otvarajući priručnik, susreće se sa riječima „glasonoša, učitelj...“,

koje ga podsjećaju na hadis Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., *El ulemau veresetel-enbija*, na njegovu misiju, njegov povijesni zadatak, a i njegovu odgovornost pred Bogom i pred ljudima...

„Nijedan plan ljudskog života nije izostavljen“ kaže uvaženi prof. Hafizo-

vić, u suprotnom, njegov život bi bio nedostižni ideal u kog se sigurno, ne bi mogle ugledati generacije koje dolaze...

Na kraju se govori o Poslanikovo, a.s., velikodušnosti i plemenitosti prema drugima i

drugačijima, što je za nas u jednoj multireligijskoj zajednici, kao što je Bosna i Hercegovina, jako značajno.

Kao potvrda navedenog uzima se *Medinski ustav, Poslanikovo pismo monasima*

samostana Sveta Katarina i Poslanikova pisma najvećim državicima onoga vremena.

Medinski ustav je dokument koji afirmira multireligijsku zajednicu koju je oblikovao Poslanik, a.s., u prvim godinama povijesti islama. Sadržaj Medinskog ustava je štiti imovinu i Jevreja i drugih plemena, njihovu čast, vjeru, te definirao prava i dužnosti svih stanovnika...

Medinska povelja prethodi vremenu tzv. Američkog ustava iz 1787. ili Povelje o ljudskim pravima ((koju je izdao engleski kralj plemstvu i svećenstvu, odričući se nekih svojih prava u korist njihovih).

Zatim su navedeni neki članovi Medinskog ustava kao:

“Čl. 18 Oni Jevreji koji nas slijede, stiču pravo na našu pomoć i podršku. Niko im neće nepravdu činiti niti (nekom) pomoći protiv njih“

„Čl. 51 Ne smije čovjek nanositi štetu svome savezniku.“...¹

Sljedeća dva dokumenta, *Poslanikovo pismo monasima samostana Sveta Katarina i Poslanikova pisma najvećim državicima onoga vremena*, svjedoče ono što i sam Kur'an na prvim stranicama svjedoči, a to je multietničnost, demokracija u jednom humanom smislu, ljudska prava, dijalog, slobodu...

Prava žena u islamu – religija i tradicija, autora, *prof.dr. Souad T. Ali*

Ovaj ugledni profesor, koji je inače pisao o islamu i sekularizmu, te o islamu i demokraciji (*Islam and Secularism*;

¹ PANDŽO, Amra, *Priručnik*, Udruženje za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“, 2008., str. 15.

Islam and Democracy); ², piše i o pravima žena u islamu. Na početku se naglašava diskrepanca između prava žena određenih Kur'anom i hadisom, i kulturnog i tradicionalnog viđenja prava i same prakse današnjih muslimana. Također su navedena imena muslimanskih reformatora 19. i 20. stoljeća, koji govore o ovom pitanju.

U podnaslovu *Jednakost* navedeno je, između ostalog, nekoliko ajeta i hadisa koje govore o uvažavanju žene, njenim pravima i obavezama, koja nije zapostavljena u odnosu na muškarce, kao što svjedoči i ajet: „Muslimanima i muslimankama, i vjernicima i vjericama, i poslušnim muškarcima i poslušnim ženama... i muškarcima koji često spominju Allaha, i ženama koje često spominju Allaha, - Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio.“ (*Kur'an*, 33:35)

Ukazano je, također, na važnost obrazovanja muslimanke, navodeći primjere hazreti Aiše (prenositeljica hadisa Muhammeda, a.s.) i hazreti Hafse (kćerka h. Omera kojoj je povjerena uloga čuvarice prijepisa Kur'ana).

Svakako nezaobilazan odlomak je i *Poligamija* u kom se na prvom mjestu spominje monogamija između Adema, a.s., i hazreti Hava, te u ajetu iz Kur'ana koji dozvoljava poligamiju „...ako se bojiš da ćeš se nepravedno odnositi prema njima (ženama), onda (oženi) samo jednu...“ apostrofirana je *pravednost* u islamu kao temeljna vrijednost. Dozvola poligamije, kako možemo vidjeti, se tumači kao opcija za zaštitu siročadi (bitka na Uhudu).

Između teksta o položaju žene u islamu, prenesen je dio intervjua iz „*Oslobođenja*“³

u kom je reisul-ulema, Mustafa ef. Cerić, javno čestitao jednoj ženi koja je izabrana na mjesto potpredsjednice Sabora IZ Slovenije.

Kao zaključak ovog dijela navedene su riječi Muhammeda Abduhua (1849 - 1905.), muslimanskog reformatora,

² <http://www.cmes.arizona.edu/faculty/detail.php?id=198>

³ Intervju za Oslobođenje, 09.01. 2006., O Nadini Sadiković, novoizabranoj potpredsjednici Sabora IZ Slovenije – dr. Mustafa Cerić (reisul-ulema), str.19.

koji kaže: „Ni u čemu se islam ne ističe kao moderna svjetska religija kao što to čini u odnosu na ženska prava. Prema Kur'anom predanju, muškarci i žene su jednaki pred Bogom u svim aspektima.“⁴

Socijalni aspekt islama, mr. Amra Pandžo, govori o djeci bez roditeljskog staranja – jetimima, navodeći prava i obaveze koje je definirao Šerijat (definicija ko se smatra jetimom, kakav treba biti odnos muslimana prema njima, te da li se oni mogu usvojiti).

Razvod braka je „Allahu najmrža dozvoljena stvar.“ Prije razvoda braka navedena je arbitraža kako bi se istakla važnost porodice. Naravno i u ovome segmentu je naglašen mirovni aspekt islama.

Alkohol kao *socijalno patološka pojava* je, nažalost, svakodnevno prisutna u društvu te se brojni projekti implementiraju kao preventiva. Arapi su u predislamskom periodu konzumirali alkohol, ali postupnom Kur'anom zabranom islam se najkvalitetnije izborio protiv ovog zla.

Također je naglašen aspekt *dobročinstva uopće, zekat* kao jedna od pet islamskih dužnosti, *sadekatul-fitr* – koji neutralizira razliku između bogatih i siromašnih u vrijeme bajrama i na kraju *kurban* – kao još jedan način ublažavanja nejednakosti u društvu.

Posebno bih istakla tematsku cjelinu *Živjeti s drugim i drugačijim* koje je priredio *Valerijan Žujo*, a koja svjedoči suživotu muslimana u ovim krajevima u vrijeme osmanske vlasti. Bez obzira što je islam bio državna religija, prava drugih konfesionalnih zajednica nisu bila ugrožena. Slabljenje osmanske vlasti osjeti se kod svih, pa čak i kod muslimana. Kao potvrda iznesenog navedeni su zapisi Mula Mustafe Bašeski-je u međzmu Ljetopisa o pravednom i moralnom postupanju osmanskih funkcionera i uleme u vrijeme previranja i društvenih pomjetnji. Posebno je bio osuđen napad na druge i drugačije od strane imama i sibjan muallima.

Također, u nastavku je navedena priča o Rav Danonu i Ruždi-paši (1820.), prenesena iz *Spomenice* (1566-1966).

⁴ PANDŽO, Amra, *Priručnik*, Udruženje za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“, 2008., str. 28.

U ovoj priči se govori o grupi Jevreja iz Sarajeva koji su bili zatvoreni u tamnici jer nisu mogli platiti 500 kesa groša koje je od njih nepravedno tražio Ruždi-paša u Travniku. Njihovi sugrađani, Sarajlije, nemogavši gledati nepravdu, upute se naoružani u Travnik te oslobode svoje komšije, a o njihovom poštenju pošalju svjedočenje – Mazhar, koji je prvi potpisao Fadil-paša Šerifović, te za njim slijede kadije, muftija, muderrisi... Nakon Mazhara sultan je smijenio Ruždi-pašu, te otklonio zulum nad Jevrejima koji su poštovali vlast sultana.

Naime, i ova priča afirmira vrijednosti suživota muslimana sa drugima i zaštita drugih čiji kontinuitet ne prestaje od međinske zajednice, a izrečeno svjedočenje je od samih Jevreja, stanovnika Sarajeva.

Od *Matije Mažuranića: Pogled u Bosnu* ilustrira pažnju muslimana prema bolesniku i putniku ma koje vjere bio...

Hadži-Lojo i gradnja Saborne crkve donosi svjedočenja o učešću u izgradnji ove crkve samog sultana Abdul-Aziza, te bosanskog valije Topal Šerif Osmanpaše.

Hadži-Lojo sa grupom istomišljenika je pokušao ometati svečano otvaranje crkve. Bosanski valija Asim Mehmedpaša ne samo da je spriječio Hadži-Loju, „nego je sa sultanom Abdul-Azizom među prvima dao prilog za Sabornu crkvu...“⁵

I poslije osmanske vlasti, muslimani su nastavili da žive u suživotu sa svojim sugrađanima. To potvrđuje javni istup Džemaludin-efendije Čauševića, tadašnjeg reisul-uleme, protiv nasilja nad srpskim stanovništvom nakon atentata na austrougarskog prijestolonasljednika Franca Ferdinanda. Reis Čaušević je i lično zaštitio više sarajevskih Srba.

Rezolucije El-Hidaje (priredio Remzija Pitić) su također, dokumenti u nizu koji afirmiraju mir i suživot, a protiv vjerske netrpeljivosti i nasilja. Bez obzira što je inkvizicija u Španiji 1492. godine uništila i posljednji trag islama na tim prostorima, nigdje u svijetu nije

5 PANDŽO, Amra, *Priručnik*, Udruženje za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“, 2008., str. 53.

došlo do odmazde, pogotovo u osmanlijskoj državi...

Također, u vrijeme Drugog svjetskog rata, vodeća ulema u Bosni i Hercegovini, okupljena oko El-Hidaje, među kojima je bio i Kasim ef. Dobrača i Mehmed ef. Čaušević, donijeli su rezoluciju koja, između ostalog, traži:

- „da se zavede stvarna sigurnost života, časti, imovine i vjere za sve građane, bez ma kakvih razlika.
- Da se onemoguću svaka vjerska netrpeljivost i da se najstrožije kazne oni koji u ovom pogledu naprave bilo kakav dokazani izgred.“⁶

Pored ovih tačaka rezolucije ukazano je na našu svakidašnju odgovornost za stanje naših najbližih, te nam je, između ostalog, zadaća da se natječemo u dobru i pomažemo u dobročinstvu sukladno riječima Uzvišenog Allaha:

„Svako se okreće prema svojoj Kibli, a vi se potrudite da druge, čineći dobra djela, pretečete!...“ (*Ek-Bekare*, 148.)

Bosanska ahdnama (pripremio, prof. dr. Enes Pelidija) je još jedno svjedočenje o suživotu muslimana sa drugima u vrijeme dolaska Osmanlija u naše krajeve. Ahdnamom, donesenom 1463. godine, su zagarantirane slobode vjeroispovijesti, te imovinske i lične sigurnosti bosanskim franjevcima od strane sultana Mehmed II Fatiha, a na traženje fra Anđela Zvizdovića. Prepiska ove ahdname je sačuvana i nalazi se u franjevačkom samostanu u Fojnici.

Islam i nenasilje (Adnan Hasanbegović i mr. Amra Pandžo)

Vrlo interesantan naslov je u fokusu naše svakodnevnice, ali nije definiran u negativnom smislu kao „islam i nasilje“ jer je to dvoje naprosto nespojivo. Jedna od definicija nasilja koju daje norveški sociolog Johan Galtung je ustvari podijeljeno na „direktno nasilje (gdje je počinitelj vidljiv) i strukturno (nasilje prisutno u društvu koje je općeprihvaćeno i često zakonom podržano).“⁷

6 PANDŽO, Amra, *Priručnik*, Udruženje za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“, 2008., str. 55.

7 PANDŽO, Amra, *Priručnik*, Udruženje za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“, 2008.,

Nenasilje je princip čiji je osnovni cilj izgradnja mira, izgradnja društva u kojem postoji prostor za dijalog, sprečavanje nepravde...

Jako je važna nenasilna komunikacija, timski rad, razumijevanje i transformacija sukoba, razumijevanje identiteta, različitosti, prepoznavanje i otklanjanje predrasuda, sposobnost za različite percepcije...

Islam, monoteistička religija, od vjernika traži „da preuzmu odgovornost za sebe, druge i svoju vjeru... nenasilje kao savremeni koncept može pomoći osvještavanju, razumijevanju i djelovanju muslimana/muslimanki u izgradnji mira (islam, selam-mir).“⁸

Jedna od osnovnih paradigmi u kontekstu islama je izgradnja društva koje spriječava nasilje. Muhammed, a.s., je poticao međusobno razumijevanje, pravedno donošenje odluka i rješavanje sukoba, te afirmirao je prava pojedinca i grupa u svom vremenu.

Za nenasilnu komunikaciju je potrebna empatija, i to je svakako dvosmjernan proces, bez predrasuda, bez generaliziranja. Sam uzor je bio naš poslanik, Muhammed, a.s., koji je iskazivao poštovanje svim ljudima kao Božijim stvorenjima.

U našoj svakodnevici susrećemo sukobe među supružnicima, braćom, prijateljima... koje treba rješavati nenasilno, pokušati saslušati onoga koji mislimo da nam je učinio nepravdu ili štetu, te isti sukob riješiti sukladno kur'anskim propisima i praksi Poslanika, a.s.

Različita percepcija i različit doživljaj određenih stvari jeste uzrok sukoba među ljudima. Musliman treba da je svjestan da apsolutnu istinu o svemu stvorenom ima jedino Gospodar, a da su ljudi ograničeni u spoznaji.

Različiti kanoni koji su proizašli iz različitih društveno konstruiranih identiteta, uzrok su sukoba (pa čak i ratnih) među ljudima. Vjera u Boga je jedino što je stalni, nepromjenljivi identitet za muslimane, a sve drugo (nacionalnost, zvanje, jezik...) podložni su različitim interpretacijama, zavisno od vreme-

na... str. 59.

8 Ibid., str. 60.

U zaključku se navodi da u islamu uvijek postoji put nenasilja u odnosu prema svim ljudima, te se, između ostalog, navodi: "Zagovaranje mira i dijaloga, ključne su odrednice vjere islama. Islamski je preispitivati svoje misli, riječi i djela i upravljati ih prema istini i pravdi. Nenasilje se u različitim kulturama, različito manifestuje. U islamu, ono je suštinski način postojanja i djelovanja, prema Bogu, drugim ljudima i samom sebi."⁹

II 2. Pripreme za sat

Ono što je neizostvano u priručniku ove vrste jeste priprema za sat da se navedeno u teoriji artikulira u nastavi, pa svakako i u životu. Pripreme za časove su priredili: *Ana Raffai, Otto Raffai, Hasanbegović, Alisa Ajanović-Hodžić i mr. Amra Pandžo*

Prva priprema je za 6. razred, a tema je *Muslimanka danas*.

Cilj navedene pripreme je, između ostalog, otkloniti predrasude o nepovoljnom položaju muslimanke u islamu, koje je prisutno u našem društvu. Uvodni dio sata – emocionalna priprema – je artikulirana kroz igricu o pridjevima (svaka osoba daje sebi pridjev kojim se opisuje).

U glavnom dijelu se nalaze fotografije četiri istaknute muslimanke (nažalost, nemamo Bošnjakinju koja je poznata djeci ili na koju bismo uprli prstom): *Zakija Mahasa* – prva muslimanka sutkinja u SAD; *Shirin Ebadi* – prva žena koja je dobila Nobelovu nagradu za mir i zaštitu ljudskih prava; *Anousheh Ansari* – prva muslimanka koja se pridružila ruskoj svemirskoj letjelici „Sojuz“; *Kraljica Ranija* – jordanska kraljica.

Fotografije ovih poznatih žena se mogu uzeti sa interneta, te pokazati učenicima jednu po jednu, i dati zadatak da za pet minuta napišu asocijacije vezane za ove žene muslimanke...

Nakon prezentiranog zadatka, učenici grupno pišu pismo ženi iz svoje porodice (majci, vaspitačici...), te svoje radove predstavljaju i izlažu u galeriji učionice.

9 PANDŽO, Amra, *Priručnik, Udruženja za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“*, 2008., str.63.

Radni listić, koji učenici dobivaju na kraju sata, sadrži tekst koji govori o odnosu Kur'ana prema ženi uopće.¹⁰ Druga priprema je za 7. i 8. razred, a tema je *Biti drugačiji*.

Cilj ove metodske jedinice jeste, između ostalog, da kod djece razvije svijest da je različitost (jezika, rasa) bogatstvo, te da je različitost znak mudrosti Allaha, dž.š., te da smo obavezni ne samo činiti drugima dobro, nego i poticati na činjenje dobra...

Uvodni dio sata: Učenici/učenice u grupama pišu asocijacije o različitosti koje bilježe na hamer papiru...

Nakon prezentiranja napisanog, nastavnik/nastavnica stječu uvid u znanje koje učenici posjeduju na zadanu temu...

U glavnom dijelu sata¹¹ dvije grupe pišu primjere kada nekoga nisu vrednovali po porijeklu, a tri grupe pišu primjere gdje oni nisu bili vrednovani od drugih. Nakon prezentiranja radova učenici/učenice sami donose zaključke o greškama koje su pravili i koje su njima napravljene...

Na kraju nastavnik/ nastavnica podijeli *radne listiće* na temu *Različitost u islamu*, te jedan učenik pročita razgovijetno pred razredom.

Treća priprema je za 7. i 8. razred, a tema je *Šta prepoznajem kao nasilno ponašanje*.

Cilj nastavne jedinice je usvajanje znanja o lijepom ophođenju prema drugima definirano islamom, te usvajanje moralnog ponašanja koje dolikuje vjerniku.

Sušтина glavnog dijela sata jeste da učenici/učenice definiraju nasilno ponašanje, te da sami predlože model za nenasilno ponašanje. Na kraju svih priprema, pa i ove je *nastavni listić*

10 Svakako je ovo jedan uzor pripreme koji je poticaj vjeroučitelju/vjeroučiteljici da sam/sama kreira sat onako kako on/ona misli. (Ja bih ovaj listić dala u grupnom radu kao prvi zadatak da se pročita ili u najavi glavnog dijela sata da se za znanjem o kur'anskom stavu o ženi promatraju fotografije)

11 Iskusi nastavnicu na početku pročitaju priču, npr. „Zastidio se majke“ - I. Canakar

koji izražava islamski stav (konkretno *islam – vjera nenasilja i Selam*) o određenoj temi.¹²

Sljedeća metodska jedinica *Aktivno slušanje – empatija* je vrlo kreativan prijedlog koji se može realizirati na više načina, a glavni cilj je spoznaja da je aktivno slušanje dio lijepog islamskog ponašanja, te usvajanje empatije prema sugovorniku.

U glavnom dijelu sata se učenici/učenice podijele u parove te jedan učenik/učenica imaju zadatak da opišu svog dragog prijatelja, a drugi da izbjegava slušanje, nakon čega zamijene uloge... Na kraju učenici koji nisu bili saslušani iznose svoja osjećanja, te sami donose zaključke o važnosti empatije...¹³ Na kraju učenici dobivaju *nastavni listić – Aktivno slušanje*.

Metodska jedinica *Percepcija* ima za cilj saznanje da se svaka situacija može gledati iz različitih uglova, te da se mora saslušati i drugačije mišljenje, što vodi toleranciji i razumijevanju.

U uvodnom dijelu, kao emocionalna priprema, je priča o kauboju i Indijancu.¹⁴

Glavni dio počinje davanjem učenicima slika koje trebaju opisati (šta vide na njoj – za deset sekundi). Nakon pregledanih slika učenici čitaju šta su zapazili (sl. br.5. dječak; starica, itd.)

Učenici sami zaključuju da je njihova percepcija iste slike različita, te da svoj stav ne iznose prije nego što sagledaju situaciju (slike) i iz ugla drugih.

Na kraju je navedena kur'anska priča o Musau, a.s., i h. Hidru (radni listić).

Pretposljednja metodska jedinica *Interaktivno učenje* ima za cilj uvažavanje potreba drugih te stjecanje vještina o pozitivnom afirmiraju svojih potreba.

U uvodnom dijelu sata učenici/učenice gestikulacijom i mimikom izražavaju određena raspoloženja (bojim se, ljut sam, snažan sam, slab sam...), a drugi

12 Svaki nastavnik/nastavnica imaju svoj model realizacije nastavnog sata (u ovom slučaju bih sadržaj *nastavnog listića* uvrstila u glavni dio sata)

13 Ponekad u realizaciji ove metodske jedinice bude i suza od povrijeđenih učenika koje nije htio saslušati njegov drug.

14 Mi u nastavi, također, koristimo priču *Razumjeli se kao Nasrudin-hodža i Francuz*

učenici čitaju iz njegove gestakulacije. U glavnom dijelu sata slijedi vježba asertivnosti s kojom učenici/učenice postaju svjesni vlastitih vrijednosti i vlastitih nedostataka, koje sami uočavaju.

U nastavnom listiću se govori o asertivnosti koja nam omogućava da se izborimo za svoja prava, a da pri tome ne smijemo narušiti prava drugih, jer Uzvišeni u Kur'anu kaže: „... i budite pravedni; Allah, zaista, pravedne voli.“ (El-Hudžurat, 9)

Ovaj radni listić se završava ajetom: „Allah, dž.š., nikoga nije zadužio preko njegovih mogućnosti... – A oni koji budu vjerovali i dobra djela činili - Mi nikog ne zadužujemo preko njegovih mogućnosti – biće stanovnici Dženeta, u njemu će vječno ostati.“ (Al-Araf, 42.)

Posljednja nastavna jedinica ima temu *Dogovaranje* koja ima za cilj stjecanje znanja o važnosti dogovaranja, razmjenjivanja mišljenja i savjetovanja svakog pojedinca u interakciji sa drugima, te donošenja odluka.

Učenici su dobili zadatak da nasele novu planetu. Dobili su zadatak da se dogovore koje osobine i vještine trebaju imati novi stanovnici (po tri osobine i vještine).

Donosili su odluke u parovima, grupama i u plenumu...

Po prezentiranju rezultata učenici su iskazali poteškoće koje su imali zavisno od nivoa kako su dogovarali...

Na kraju slijedi *radni listić* u kojem je istaknuta važnost dogovaranja u islamu:

„jedna od bitnih karakteristika islamskog sistema jeste dogovaranje i savjetovanje. Na arapskom jeziku se to naziva šura. Čak se i jedna kur'anska sura naziva Aš-Šura. U istoimenoj suri u 38. ajetu Allah, dž.š., kaže: „... I za one koji se Gospodaru svome odazivaju i namaz klanjaju, i o poslovima svojim se dogovaraju.“¹⁵

III Zaključak

Pred vjeroučiteljima danas stoji veliki zadatak. Naime, vrijeme moderne je proizvelo različite krize (moralne, eko-

nomske, političke, pa čak i religijske) gdje se čovjek našao izgubljenim. Pogotovo je to izraženo u Evropi, mjestu gdje su ljudi dugo vjerovali u materijalni napredak kao jedini kulturni napredak koji čovjeku priskrbljuje sreću (nažalost i danas to neki kod nas vjeruju).

Islam kao univerzalna religija ima šta ponuditi danas svijetu koji preživljava duboku krizu, ali se bojim da muslimani (koji danas za sebe tvrde da su muslimani), ne mogu prenijeti emanet koji im je ostavljen (sve je više muslimana/ muslimanki koje su spremne potpisati da ne žele da im djeca idu na vjeronauku mada o istoj imaju veoma skromna ili nikakva znanja), jer danas većina muslimana niti dovoljno poznaje, a niti živi islam. Vjeroučitelji/vjeroučiteljice, imami i muallimi imaju danas više nego ikad povijesnu zadaću. Da li je mogu, ili da li će je ispuniti, ostaje da se vidi. Njihova uloga nije samo prenositi znanja, već najveći učinak njihovog djelovanja postiže se življenjem islama, te uz to konstantno obrazovanje („Zar da od drugih tražite da dobra djela čine, a da pri tome sebe zaboravljate...“ - *El-Bekare*, 44).

Ovaj priručnik je ozbiljan podsticaj vjeroučiteljima/vjeroučiteljicama za promišljanje koje sadržaje i na koji način prezentiraju i da li ih sami žive. Koliko god imao nedostataka u tehničkom smislu (npr. navod prezimena *Zvizdić – Zvizdović i sl.*), ili koliko god imao apologetički ton spram islama, on je ozbiljno postavio historijski zadatak pred vjeroučitelje/vjeroučiteljice kako da govore o mirovnoj dimenziji islama i na koji način da komuniciraju sa djecom (pripreme za sat). Ovo vrijeme traži nova promišljanja islama u vremenu i prostoru i ovaj priručnik je to i uspio.

Ali svakako svoj doprinos uozbiljenju, krajnje je vrijeme za to, pri izradi nastavnih planova i programa, odnosno curriculumu, izradi udžbenika, izradi priručnika, kvalitetnom i konstantnom educiranju vjeroučitelja/vjeroučiteljica, moraju dati sve institucije Islamske zajednice, a posebno visokoškolske ustanove (Fakultet islamskih nauka, islamski pedagoški fakulteti, medrese...). Nadam se da će ovo biti mali podsticaj jer znam i vjerujem da

imamo stručnih profesora i profesorića, vrsnih alima koji mogu odgovoriti na ovovremeni izazov u odgoju i obrazovanju naše mladeži.

Amira Išerić

DŽERRAHIJSKI RED HZ. PİR NUREDDIN DŽERRAHI I DŽERRAHIJSKI TARIKAT

Mehmet Cemâl Öztürk, CERRÂHİLİK, hz. pîr Nûreddin Cerrahî ve Cerrahî tarikati, Izdavačka kuća GELENEK, Istanbul 2004, 311+48 str.

Džerrahijski red, čiji je osnivač Nuredin Džerrahi (1678-1703), proširio se na području Osmanlijskog carstva u zadnjih 200 godina vladavine Osmanlija.

Ovaj red je i danas u centru pažnje ljudi različitih kultura i shvatanja, naročito u pogledu tekijske kulture i muzike. Postoji dosta radova o osnivaču džerrahijskog reda, šejhu Nureddinu Džerrahiji, ali su to radovi istraživača iz različitih oblasti. Treba još dodati da su ti radovi većinom iz oblasti književnosti i sociologije, i zbog toga sadrže mnoge pogrešne podatke.

Ova knjiga je rezultat rada Mehmeta Džemala Öztürka, koji je ranije pisao o temi raufijskog i nasuhijskog reda. Ovaj rad, započet kao magistarska disertacija, proširen je u naučnom i akademskom smislu.

Šejh Nureddin Džerrahi je rođen 5. maja 1678. godine, u istanbulskoj mahali Džerrah-paša. Kad je završio medresu imenovan je za glavnog kadiju u Kairu. Na dan kada je trebao da krene za Egipat, posjetio je šejha Aliju Alaeddina Konstendilija. Pod njegovim utjecajem odustao je od odlaska u Kairo. Današnja džerrahijska tekija u Istanbulu je izgrađena uz pomoć istanbulskog age Bešir-age i sultana Ahmeta III u istanbulskoj mahali Karagümrük, odakle se tarikat raširio.

Knjiga je sasatavljena od predgovora, šest dijelova i dodataka. U prvom dijelu su opisani halvetijski tarikati, hz. pîr Omera Halvetija, pîr Sani Šejh Seyid Jahja Sirvani, potom grane poput:

15 PANDŽO, Amra, *Priručnik*, Udruženja za dijalog u porodici i društvu „Mali koraci“, 2008., str.121.